

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان یزد

درس ششم تقسیمات سیاسی استان

در اولین دوره قانون گذاری در سال ۱۲۸۵ هجری شمسی پس از نهضت مشروطیت قانون تشکیل ایالات و ولایات به تصویب رسید. در این دوره ایران به چهار ایالت و ۱۲ ولایت تقسیم شد که یزد یکی از ولایات بوده است.
در تقسیمات کشوری سال ۱۳۱۶ هجری شمسی ایران به ۱۰ استان تقسیم شد که اصفهان و یزد شامل استان دهم بودند. در سال ۱۳۴۸ یزد به فرمانداری کل و در سال ۱۳۵۲ به استان تبدیل شد.
با توجه به شکل ۱-۲ استان یزد در حال حاضر دارای ۱۰ شهرستان، ۲۰ شهر، ۱۸ بخش و ۴۵ دهستان می باشد.

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان

۱- شهرستان ابرکوه: این شهرستان در فاصله ۱۴۰ کیلومتری غرب مرکز استان با وسعتی حدود ۵۳۸۱ کیلومترمربع و جمعیت ۴۳۵۹۵ نفر واقع شده است. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و بهمن و چهار دهستان است.

- ۲- شهرستان اردکان : این شهرستان در فاصله ۶۰ کیلومتری شمال غرب مرکز استان با مساحتی حدود ۲۳۶۶۵ کیلومتر مربع و جمعیت ۷۳۲۹۲ نفر واقع شده است. این شهرستان دارای سه بخش و پنج دهستان است.
- ۳- شهرستان بافق : این شهرستان در جنوب شرقی مرکز استان و در فاصله ۱۱۸ کیلومتری با وسعتی حدود ۷۰۴۸ کیلومتر مربع با جمعیتی در حدود ۲۵۰۸۸ نفر واقع شده است. این شهرستان دارای یک بخش مرکزی و شش دهستان است.
- ۴- شهرستان بهاباد : این شهرستان در فاصله ۲۰۰ کیلومتری شرق مرکز استان قرار دارد که وسعت آن ۸۲۳۵ کیلومتر مربع و جمعیت آن ۲۰/۰۰۰ نفر است. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و آسفیج است. بهاباد در سال ۱۳۸۸ به شهرستان ارتقاء یافت.
- ۵- شهرستان تفت : این شهرستان در ۱۸ کیلومتری جنوب غربی مرکز استان قرار دارد. وسعت این شهرستان ۵۸۴۶ کیلومتر مربع با جمعیتی در حدود ۴۵۳۵۷ است. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و نیر و تعداد ۱۰ دهستان است.
- ۶- شهرستان خاتم : این شهرستان تقریباً در جنوبی‌ترین قسمت استان یزد با مساحتی در حدود ۸۲۰۱ کیلومتر مربع و جمعیت ۳۲۲۳۰ نفر واقع شده است. خاتم مشتمل بر دو بخش مرکزی و مروست و چهار دهستان است.
- ۷- شهرستان صدوق : این شهرستان در فاصله ۲۲ کیلومتری شمال غرب مرکز استان با وسعت ۵۵۵۲ کیلومتر مربع و جمعیت ۳۰۰۲۱ نفر واقع شده است. مرکز این شهرستان اشکذر است و دارای دو بخش مرکزی و خضرآباد و سه دهستان است.
- ۸- شهرستان مهریز : این شهرستان در فاصله ۳۰ کیلومتری جنوب شهر یزد با وسعت ۶۷۷۶ کیلومتر مربع و جمعیت ۴۴۳۹۱ نفر واقع شده و از یک بخش مرکزی و پنج دهستان تشکیل شده است. شهر مهریز را به علت دارا بودن مواهب طبیعی، باغ‌شهر می‌خوانند.
- ۹- شهرستان میبد : این شهرستان در ۵۰ کیلومتری شمال غرب مرکز استان واقع شده است. میبد با وسعتی معادل ۱۳۳۰ کیلومتر مربع جمعیتی در حدود ۷۴۳۳۳ نفر را در خود جای داده و از نظر تراکم جمعیتی با ۵۵/۹ نفر در کیلومتر مربع بعد از شهرستان یزد قرار دارد. میبد شامل یک بخش مرکزی و دو دهستان بفر و تیه و شهدا است.
- ۱۰- شهرستان یزد : شهرستان یزد در قسمت مرکزی استان و با جمعیتی حدود ۵۲۶۲۷۶ نفر و مساحتی معادل ۲۴۶۲ کیلومتر مربع از چهار شهر (یزد، زارچ، شاه‌دیه و حمیدیا)، دو بخش و چهار دهستان تشکیل یافته و در واقع بیش از نیمی از جمعیت استان در این شهرستان سکونت دارند.

بیشتر بدانیم

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی شهرستان‌ها و آبادی‌های استان

شهرستان	تعداد شهر	تعداد بخش	نام بخش	تعداد دهستان	تعداد آبادی دارای سکنه
استان	۲	۲۱	-	۴۵	۱۲۷۸
ایرکوه	۲	۲	مرکزی - بهمن	۴	۵۸
اردکان	۳	۳	مرکزی - عقدا - خرائق	۵	۱
بافق	۱	۱	مرکزی	۶	۱۴۹
بهباد	۱	۲	مرکزی - آسفیج	۲	۸۱
تفت	۲	۲	مرکزی - نیر	۱	۳۶۷
خاتم	۲	۲	مرکزی - مروست	۴	۸۵
صدوق	۳	۲	مرکزی - خضرآباد	۳	۱۶
مهریز	۱	۱	مرکزی	۵	۱۳۹
میبد	۱	۱	مرکزی	۲	۴۴
یزد	۴	۲	مرکزی - زارچ	۴	۹۱

فعالیت گروهی

با توجه به شکل ۱-۲ به پرسش‌های زیر پاسخ دهید :

- ۱- شهرهای مروست، دستگردان، عقدا و خضرآباد در کدام یک از شهرستان‌های استان یزد قرار دارند؟
- ۲- وسیع‌ترین و کم‌وسعت‌ترین شهرستان‌های استان کدام‌اند؟
- ۳- بیشترین تعداد شهرها و بخش‌ها در کدام بخش از استان یزد وجود دارد؟ چرا؟

جغرافیای انسانی استان

✓ فعالیت

نام و محل شهرستان‌های استان را روی شکل ۲-۲ بنویسید.

شکل ۲-۲

درس هفتم شیوه‌های زندگی در استان

شکل ۲-۳- زندگی شهری

شیوه زندگی مردم هر منطقه تا حدودی تابع شرایط آب و هوایی است و اثر آن را در شهرسازی و معماری می‌توان یافت. قدمت تمدن و آبادی نشینی در این سرزمین از هزاره سوم پیش از میلاد فراتر می‌رود. در کشور ما ایران مردم به سه شیوه شهری - روستایی و کوچ‌نشینی زندگی می‌کنند. در این درس با شیوه‌های زندگی در استان یزد آشنا می‌شوید.

الف) زندگی شهری: استقرار جمعیت در استان یزد با توجه به موقعیت ویژه جغرافیایی آن، مبارزه مستمر با بیابان، دشواری‌های طبیعی و همچنین تلاش بی‌امان برای دست‌یابی به آب بوده است و به همین دلیل این استان ضریب شهرنشینی بالاتری نسبت به کل کشور دارد. جمعیت استان یزد بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ در جدول ۲-۲ آمده است.

جدول ۲-۲

عنوان	جمعیت شهری (نفر)	جمعیت روستایی (نفر)	کل (نفر)
سرشماری سال ۱۳۷۵ به اضافه طبعی	۶ ۶۹۵	۲ ۳۴۵۱	۸۱ ۴۱
سرشماری سال ۱۳۸۵	۷۸۹۸ ۲	۲ ۱ ۱۵	۹۹ ۸۱۸

جمعیت استان در ۱۱ شهرستان و ۲۳ شهر و ۲۱ بخش زندگی می‌کنند که در جدول ۲-۳ جایگاه استان یزد از نظر جمعیتی با کشور در سال ۱۳۸۵ مقایسه شده است.

جدول ۲-۳

شرح	کشور - سال ۱۳۸۵		استان یزد - ۱۳۸۵	
	تعداد (نفر)	درصد	تعداد (نفر)	درصد
جمعیت	۷ ۴۹۵۷۸۲	۱	۹۹ ۸۱۸	۱/۴
جمعیت شهری	۴۸۲۵۹۹۶۴	۶۸/۴۶	۷۸۹۸ ۲	۱/۶۳
جمعیت روستایی	۲۲۱۳۱۱ ۱	۳۱/۳۹	۲ ۱ ۱۵	۱/۹
کوچ‌نشینی (غیر ساکن)	۱ ۴۷۱۷	۱/۵	-	-

جغرافیای انسانی استان

در سال ۱۳۷۵، ۷۴/۸ درصد از جمعیت استان در مناطق شهری و ۲۵/۲ درصد در مناطق روستایی زندگی می‌کرده‌اند. در سال ۱۳۸۵ جمعیت استان ۲۵۹۰۹۵ خانوار بوده که ۷۹/۹ درصد از آن‌ها در مناطق شهری و ۲۰/۱ درصد در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند.

بیشتر بدانیم

جمعیت روستایی در استان یزد در سال ۱۳۷۵ به میزان ۲۵/۲ درصد جمعیت کل استان بوده که این نسبت در سال ۱۳۸۵ به ۲۰/۱ درصد رسیده است. این آمار نشان می‌دهد طی ۱۰ سال بین دو سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۵/۱ درصد از جمعیت روستایی استان یزد کاهش یافته است. میزان تراکم جمعیت در استان کم و در هر کیلومتر مربع ۷/۷ نفر است که بیشترین تراکم جمعیت در شهرستان یزد با ۲۱۲ نفر و کمترین تراکم جمعیت در شهرستان طبس با ۱/۲ نفر در کیلومتر مربع است.

فعالیت گروهی

با توجه به جداول ۲-۲ و ۲-۳ به این سؤالات پاسخ دهید:

- ۱- جمعیت شهری و روستایی استان یزد را با کشور مقایسه کنید.
- ۲- چرا جمعیت روستایی استان یزد از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵، ۵/۱ درصد کاهش یافته است؟
- ۳- به نظر شما جمعیت روستایی که از روستاها مهاجرت کرده‌اند، به چه مناطقی وارد شده‌اند؟
- ۴- جمعیت کل، جمعیت شهری و جمعیت روستایی استان یزد در سال ۱۳۸۵ را با رسم نمودار نشان دهید.

سکونتگاه‌های شهری در استان یزد: در حال حاضر در استان یزد ۱۰ شهرستان و ۲۰ شهر وجود دارد که به بررسی ۱۰

شهرستان می‌پردازیم.

شهرستان یزد: شهر یزد از نظر موقعیت جغرافیایی در مرکز استان یزد قرار دارد. جمعیت این شهر طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران برابر با ۵۲۶۲۷۶ نفر بوده و بیش از ۵۳ درصد جمعیت استان در این شهر سکونت دارند. یکی از علل تمرکز جمعیت در این شهرستان وجود مراکز صنعتی است. صنایع نساجی و پوشاک از جمله گروه‌های مهم صنعتی استان‌اند که عمدتاً در این شهرستان قرار دارند. علاوه بر آن سابقه تاریخی و فرهنگی دیرپای آن نیز در جذب جمعیت آن دخالت دارد. یزد اولین شهر خشت خام جهان و دومین شهر تاریخی جهان است. یزد به دلیل وجود جاذبه‌های شغلی، رفاهی و تمرکز اداری پر جمعیت‌ترین شهرستان استان به‌شمار می‌رود. تولیدات صنایع دستی این شهر تا قبل از دوره ماشینی شدن صنایع به دلیل کیفیت و برخورداری از اصالت

هنری دارای شهرت جهانی بوده و هنوز هم به طور نسبی از کیفیت خوبی برخوردار است. شهر یزد دارای صنایع مدرن و پیشرفته، بیمارستان‌های مجهز و متعدد و نیروی انسانی متعهد و متخصص، دارای سرمایه‌های مادی و معنوی است که ضمن حفظ سنت گذشته این شهر را آباد و توانمند در مسیر توسعه، حفظ می‌کند.

شکل ۴-۲- نقشه پراکندگی شهرها و روستاهای استان

برای مطالعه

شهرستان میبد : این شهر بعد از شهر یزد دومین شهر پر جمعیت استان است و $\frac{7}{5}$ درصد جمعیت استان را در خود جای داده است.

شهرستان اردکان : این شهرستان در شمال غرب استان است و $\frac{7}{3}$ درصد از جمعیت استان در آن زندگی می‌کنند.

— شهرستان تفت : در جنوب غرب استان یزد و دارای $\frac{4}{7}$ درصد جمعیت استان است.

— شهرستان مهریز : در جنوب شهر یزد و دارای $\frac{4}{4}$ درصد جمعیت استان است.

— شهرستان ابرکوه : در غرب شهر یزد و دارای $\frac{4}{3}$ درصد جمعیت استان است.

— شهرستان خاتم : در جنوبی‌ترین نقطه استان و دارای $\frac{3}{2}$ درصد جمعیت استان است.

شکل ۲-۵

— شهرستان صدوق: در شمال غرب شهر یزد و دارای ۳ درصد جمعیت استان است.

— شهرستان بافق: در جنوب شرقی استان با ۲/۸ درصد جمعیت استان است.

— شهرستان بهاباد: در شرق استان و دارای ۲/۵ درصد جمعیت استان است.

جدول ۲-۴— مشخصات شهرستان‌های استان

رتبه در استان از نظر جمعیت	جمعیت (در سال ۱۳۸۵) نفر	موقعیت در استان	نام شهر
۱	۵۲۶۲۷۶	مرکز استان	یزد
۲	۷۴۳۳۳	۵ کیلومتری شمال غرب شهر یزد	میبد
۳	۷۳۲۹۲	۶ کیلومتری شمال غرب شهر یزد	اردکان
۴	۴۵۳۵۷	۱۸ کیلومتری جنوب غرب شهر یزد	تفت
۵	۴۴۳۹۱	۳ کیلومتری جنوب شهر یزد	مهریز
۶	۴۳۵۹۵	۱۴ کیلومتری غرب شهر یزد	ابركوه
۷	۳۲۲۳	۲۱ کیلومتری جنوب شهر یزد	خاتم
۸	۳ ۲۱	۲۲ کیلومتری شمال غرب شهر یزد	صدوق
۹	۲۷۸۸۸	۱۱۸ کیلومتری جنوب شرقی شهر یزد	بافق
۱۰	۲ /	۲ کیلومتری جنوب شرق شهر یزد	بهاباد

ب) زندگی روستایی : در سال ۱۳۸۵ کمتر از ۲۰/۱ درصد از جمعیت استان در روستاها زندگی می‌کردند که اغلب به فعالیت‌های زراعی، باغداری، دامداری یا صنایع دستی مشغول بودند.

از نظر پراکندگی جغرافیایی اکثر این سکونتگاه‌ها در نواحی مرکزی، غرب و جنوب غربی استان به دلیل وجود نواحی پایکوهی، مخروط افکنه‌ها و دشت‌های حاصلخیز استقرار یافته‌اند. نقش شیرکوه و دره‌های آن از نظر آب و هوا و ملایمت شرایط جوی حائز اهمیت است. عوامل انسانی نظیر راه‌های ارتباطی، حمل و نقل مناسب نیز در پراکندگی جمعیت مؤثر است.

ج) زندگی کوچ نشینی : در استان یزد زندگی کوچ نشینی محدودی در مناطقی از جنوب استان مانند شهرستان خاتم و دیده می‌شود. کوچ نشین‌های شهرستان خاتم از استان فارس در بعضی از فصول سال، به این منطقه کوچ می‌کنند.

شکل ۶-۲- عشایر منطقه دستگردان طبس

درس هشتم جمعیت استان

جمعیت و ویژگی‌های جمعیتی مربوط به آن از جمله تعداد، تراکم، مهاجرت و... در برنامه‌ریزی‌های کشوری و منطقه‌ای بسیار تأثیرگذار است.

تعداد و پراکندگی جمعیت

استان یزد با ۷۴۴۹۶ کیلومتر مربع مساحت، ۹۹۰۸۱۸ نفر جمعیت دارد^۱. مطابق نقشه ۷-۲ تراکم جمعیت استان کم و ۷/۵ نفر در هر کیلومتر مربع است. شهرستان‌های یزد و بهاباد با ۲۱۲ و ۱/۲ نفر به ترتیب بیشترین و کمترین تراکم را دارند.

اکثریت جمعیت استان شهرنشین و طبق آمار ۱۳۸۵ تعداد ۷۸۹۸۰۳ نفر در شهرهای استان ساکن بوده‌اند. در این میان شهر یزد با توجه به مرکزیت و وجود امکانات، بیشترین جمعیت را دارد. نمودار ۱-۲ جمعیت روستایی شهرستان‌های استان را به درصد نشان می‌دهد.

۱- سرشماری ۱۳۸۵ استان یزد - مرکز آمار ایران

نمودار ۱-۲- جمعیت روستایی شهرستان‌های استان به درصد، سال ۱۳۸۵

فعالیت ✓

- چرا تراکم جمعیت در قسمت وسیعی از استان پایین است؟
- علت تمرکز جمعیت در شهر یزد چیست؟ چه راه‌هایی برای جلوگیری از تجمع جمعیت در این شهر وجود دارد؟

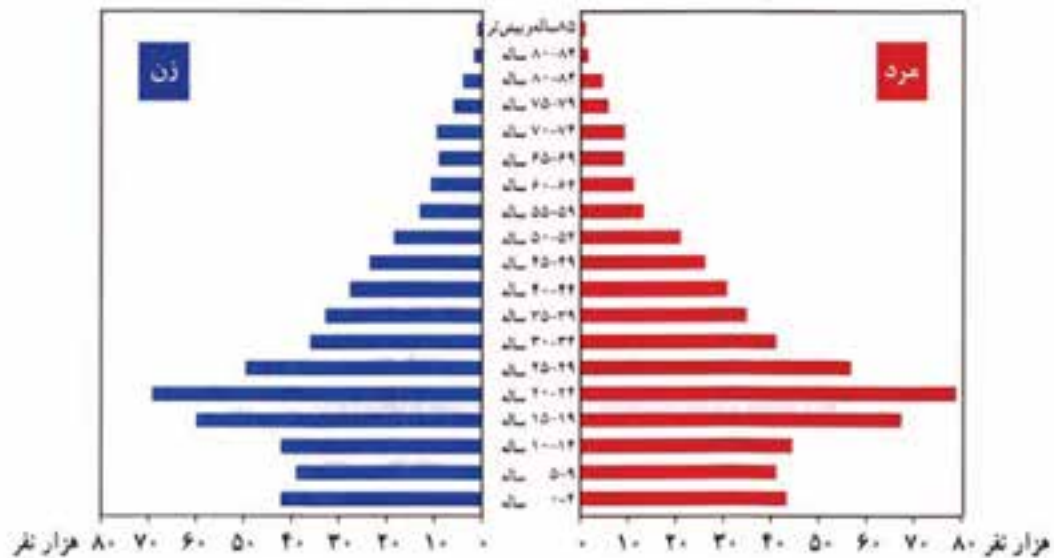
ساختمان سنی و جنسی جمعیت

بررسی نتایج سرشماری استان نشان از تحولات جمعیتی در دوره‌های مختلف دارد. مطابق با جدول ۵-۲ نرخ رشد جمعیت از ۱/۶۵ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۲/۰۳ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده؛ در حالی که در دهه ۶۵-۵۵ رشد جمعیت بالایی را نشان می‌دهد.

جدول ۵-۲- روند تغییرات جمعیت در استان طی سال‌های ۳۵-۱۳۸۵

سال سرشماری	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵
درصد رشد جمعیت	۱/۶۵	۲/۴۱	۵/۷۲	۱/۶	۱/۶	۲/۳
جمعیت استان	۲۳۸۶۸	۲۸۱۱۵۸	۳۵۶۸۴۹	۶۲۲۲۵۷	۸۱ ۴ ۱	۹۹ ۸۱۸

طبق آمار ۱۳۸۵ تعداد ۵۱۷۱۳۷ مرد و ۴۷۳۶۸۱ زن و با نسبت جنسی ۱۰۹/۲ در استان زندگی کرده‌اند. با توجه به نمودار ۲-۲ جمعیت استان جوان است و برنامه‌ریزی خاص را طلب می‌کند.

نمودار ۲-۲- هرم سنی استان یزد - ۱۳۸۵

فعالیت

- ۱- علل رشد جمعیت استان به ویژه جمعیت شهر یزد در دهه ۶۵-۱۳۵۵ چه مواردی بوده است؟
- ۲- با توجه به هرم سنی استان کدام گروه درصد بیشتری دارند؟ تأثیر آن بر استان را تحلیل کنید.

مهاجرت و آثار آن

مهاجرت یکی از ویژگی‌های جمعیتی استان یزد است. مسیر جابه‌جایی جمعیت در داخل استان از قدیم مدل روستا - شهری بوده و دلیل آن دافعه‌های طبیعی از جمله کمبود آب و جاذبه‌های اجتماعی - اقتصادی شهرها به ویژه شهر یزد است. میزان ورودی مهاجر به استان ۱۴۳۱۶۷ نفر و خروجی ۱۰۰۰۸۸ نفر در دهه ۸۵-۱۳۷۵ بوده است. در سال‌های اخیر به دلیل توسعه همه جانبه یزد در ابعاد گوناگون (آموزشی - بهداشتی - صنعتی) افراد زیادی از استان‌های هم‌جوار نیز وارد استان شده‌اند. امروزه مهاجرت سبب تغییر کاربری اراضی، توسعه آپارتمان‌سازی، تغییر چهره سنتی شهر، آلودگی هوا، مشکل ترافیک، مسکن و اشتغال در مرکز استان شده است.

فعالیت

- ۱- مهم‌ترین علل مهاجرت به استان یزد چیست؟
- ۲- آیا در منطقه اطراف خود مهاجرانی را دیده‌اید؟ علت مهاجرت چه بوده است؟